

A 2062/5

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK

DER
NEDERLANDEN,

BIJEGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

VIJFDE DEEL.

H.

Te Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.

1844.

HEMERSTEIN, adell. h. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie HEIMERSTEIN.

HEMERT, d. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie HEMERT (NEDER-).

HEMERT of HEEMERT, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr., kant. en $2\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Appingedam*, gem. en 1 N. ten O. van *Ten-Boer*, $\frac{5}{8}$ min. N. ten O. van *Lellens*, waartoe het behoort; met 6 h. en 40 inw.

Het ligt op eene kleine wier, omgeven van zavelige klei, aan den weg van *Stedun* naar *Kroddeburen*.

HEMERT of HIEMERT, b., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Sneek*, kant. en $\frac{3}{4}$ u. N. van *Bolsward*, in het N. van het d. *Burgwert*, waarvan het een gedeelte uitmaakt; aan de *Bolswarder-* en *Arumervaarten* en de *Hemsterlaan*.

HEMERT, d. in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*. Zie HEMERT-ZUIDZIJDE (NEDER-).

HEMERT, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie HEMERT (OP-).

HEMERT (DEN-), oud adell. h. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie EMER (DEN-).

HEMERT (HUIS-TE-), voorm. adell. h. in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*. Zie het volgende art.

HEMERT (HUIS-TE-NEDER-) of HUIS-TE-HEMERT, voorm. adell. h. in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*; *Benedendistrikt*, arr. en 8 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Zalt-Bommel*, gem. *Neder-Hemert*, $\frac{5}{8}$ min. van het d. *Neder-Hemert-Zuidzijde*.

HEMERT (HUIS-TE-OP-), adell. h. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, kw., arr. en 1 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. O. van *Geldermalsen*, gem. *Op-Hemert*, $\frac{5}{8}$ min. N. O. van den *Waaldijk*.

De daartoe behoorende gronden, beslaande eene oppervlakte van 174 bund. 71 v. r. 60 v. ell., worden thans in eigendom bezeten door *Jonkvrouwe M. A. Baronesse van Haeften van Op-Hemert en Zennevijnen*, woonachtig te *Blitterswijk*, gemeente *Mierlo*, hert. *Limburg*.

HEMERT (NEDER-), gem., gedeeltelijk in den *Bommelerwaard*, gedeeltelijk in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel* (8 k. d., 21 m. k., 7 s. d.); palende N. aan de gem. *Kerkwijk*, O., Z. en W. aan de *Maas*, die haar van de *Noord-Brabandsche* gem. *Herp-en-Bern*, *Heusden* en *Wijk-en-Aalburg* scheidt.

Deze gem. bestaat uit den *Hemertsche-waard* en den *Polder van Neder-Hemert*, en bevat de d. *Neder-Hemert* aan de *Noordzijde* der *Maas*, *Neder-Hemert* aan de *Zuidzijde* der *Maas*, benevens de buurs. *Rietschoof*. Zij telt 111 h., bewoond door 129 huisgez., uitmakende eene bevolking van 640 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De inw., die er op 2 na, allen *Herv.* zijn, maken de gem. van *Neder-Hemert-Zuid-en-Noordzijde* uit. — De 2 R. K., die men er telt, worden tot de par. van *Zalt-Bommel* gerekend. — Men heeft in deze gem. twee scholen, als ééne aan de *Noord-zijde* en ééne aan de *Zuidzijde*.

Deze gem. is eene heerl., die in oude brieven zeer moeilijk van *Op-Hemert* te onderscheiden valt, dewijl die plaats enkel *HAMARITHA* genoemd wordt. Dus vindt men *HAMARITHA* in de *Gouw Teisterbant* op het jaar 814 vermeld. Naderhand ontving *BALDERICK*, *HAMARITHA*

en Hesola in precariam van de kerk van Utrecht, hetwelk waarschijnlijk Op-Hemert is. De kerk HAMERTHA, werd door Bisschop ANSFRIDUS, in het jaar 1006, aan HOOGERHORST gegeven, hetwelk Keizer CONRADT, in het jaar 1028, bevestigde. Ingeelijks gaf Bisschop NODGERUS VAN LUYK, de kerk HAMERITÉ, in 1007, aan de abdij Thorn, zoodat het onmogelijk is, dat er in die brieven van dezelfde kerk kan gesproken zijn. Het hof HAMERTHE, met de Hofgenooten, is, volgens brieven van 1028 en 1052, door Gravin ALEIDA aan de abdij van St. PAULUS opgedragen.

Van ouds moet er een geslacht van HEMERT geweest zijn, want in het jaar 1088, komt SNELLART DE HEMERT voor als getuige der opdracht, die Gravin ADELHEID VAN ORTHEN aan de kerk van Utrecht deed, en men stelt, dat de Erfdochter van IJSBRAND VAN HEMERT, in het begin der veertiende eeuw, de heerl. aan haren man WILLEM DE COCK gebragt heeft. Reeds vroeg behoorde zij onder Gelderland, dewijl gevonden wordt, dat ARNOLD VAN HEMERT en eenige andere krijgslieden in 1332 beloofden, den burg van HEMERT voor Graaf REINALD te zullen bewaren en hem over te geven. Omtrent denzelfden tijd, wordt Heer JOHAN DE COCK VAN HEMERT, in eenen brief Ridder genoemd; hij stierf in 1346, en men meent, dat Heer JOHAN VAN HEMERT, Ridder, die de zijde van Hertogin MECHTELD hield, en met het huis voorgeburg, nederhof en de schouwtoel van HEMERT, in 1379, beleend werd, zijn zoon was. Deze stierf in 1390, en eerst zijn oudste zoon WILLEM, en naderhand, in 1403, zijn tweede zoon JOHAN, volgden hem op. GIJSBERT, Heer van HEMERT, zoon van den laatste, wordt reeds in 1416 gemeld, en hij ontving de beleening in 1424, hij zegelde het verbond der landschap in 1442, en deed mede uitspraak over de zaak van Driel, in 1447. Zijn zoon JOHAN VAN HEMERT zegelde met zijnen vader het verbond in 1442, en hij werd met HEMERT in 1456 verleid. Hertog KAREL gaf hem, in 1495, eenen renversaalbrief, waarbij hij beloofde, dat indien de onderzaten van NEDER-HEMERT in tijd van oorlog bezwaard waren geweest met diensten en buitengelden, hij hem als andere Smalheeren te vreden zou stellen; en hij ontving vergiffenis van alles, wat hij en zijne vrouw SOPHIA VAN DEN BIJLANDT aan Gelderland misdaan hadden. Bij eene van zijne drie vrouwen JUTTA SCHIMMELPENNING, HADEWIG VAN NYENRODE of SOPHIA VAN DEN BIJLANDT, maar waarschijnlijk bij de eerste, verwekte hij eenen zoon JOOST, die, reeds Ridder zijnde, in het jaar 1469, op eenen kwartiersdag van *Veluwe* verscheen, en met zijnen vader in 1481, 1484 en 1495 voorkomt. De vader stierf in 1498, en de zoon in 1500. ANNA VAN FLODORP, weduwe van Joost, werd, in 1500, door Hertog KAREL in voogdij van hare dochter gesteld; maar zij, buiten 's Hertogs weten, met JOHAN SCHEIFFART VAN MERODE, hertrouwd zijnde, verklaarde Hertog KAREL, in 1502, dat de heerlijkheid en het slot van HEMERT aan hem vervallen waren. De dochter, HEILWEG genoemd, was in 1500, met HEMERT beleend, en haar bastaardbroeder hield het huis in 1506 voor haar; eindelijk gaf Hertog KAREL haar, in 1517, het huis terug. Zij trouwde met LUBBERT TORCK VAN SINDEREN en stierf in 1546. Hun oudste zoon GERD TORCK erfde HEMERT, maar stierf kort daarna, zonder kinderen na te laten, zoodat de heerlijkheid overging aan zijnen broeder FREDERIK TORCK. Deze verscheen eerst in de Ridderschap van Veluwe, als Heer van Sinderen, en naderhand in de Ridderschap van Nijmegen, als Heer van HEMERT; hij stierf omtrent 1560. Zijn zoon LUBBERT TORCK, die Overste was, werd in 1586,

wegens het overgeven van Grave, onthoofd. Bij zijne vrouw JOSINA VAN ZALLANDT liet hij na FREDERICK TORCK, die in 1598 met HEMERT verleid werd; maar na diens overlijden, hetgeen kort daarop plaats had, ontving zijn broeder JOHAN TORCK de beleening in 1601. Diens zoon LUBBERT werd in 1639 beleend, en stierf in 1646, waarop HEMERT aan zijne zuster MARIA kwam, die eerst trouwde met RUTGER VAN RANDWIJK en naderhand, in 1650, met WILLEM THOMAS VAN QUADT VAN WICKERADT, wien zij de heerlijkheden HEMERT en *Delwijnen* ten huwelijk bragt. Na haren dood, in 1655, ontving hun tweede zoon JOHAN FREDERIK VAN QUADT, Overste in Staten dienst, deze goederen, waarmede hij in 1674 beleend werd. HEMERT kwam, uit hoofde van verwin, in 1706 aan OTTO FREDERIK VAN VITINGHOF, genoemd SCHEL, wiens dochter, getrouwd met Graaf ADRIAAN VAN LIJNDEN, in 1724 er mede beleend werd, en na haren dood de heerlijkheid aan haren zoon Graaf OTTO FREDERIK VAN LIJNDEN naliet. Deze, in 1788 stervende, had tot erfgenaam aangesteld OTTELINE FREDERICA VAN REEDE, zijne aangenomene dochter, die met den Graaf VAN BENTINCK, Heer van *Rhoon*, getrouwd zijnde, kinderen nalatende, overleden is, en wier nazaten de heerl. NEDERHEMERT thans nog bezitten, zijnde deze heerl. thans een eigendom van MEVROUW OTHELINE FREDERICA LOUISA, Gravin VAN BENTINCK, echtgenoot van den Heer CAREL DANIEL BIRON VAN NAGELL.

Meermalen is tusschen Gelderland en Holland verschil ontstaan over de territoriale hoogheid van HEMERT en van het fort, aldaar liggende. Een verdrag deswege werd in het jaar 1715 gesloten.

HEMERT (OP-), gem. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen* (8 k. d., 25 m. k., 9 s. d.); palende N. en N. O. aan de gem. Wadenojen, O. en Z. O. aan de Waal, Z. aan Varik, Z. W. en W. aan Op-IJnen en Est.

Deze gem. bestaat uit de heerl. Op-Hemert en Zennewijnen, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1624 bund. 91 v. r. 26 v. ell., telt 169 h., bewoond door 169 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 980 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier ruim 880 in getal zijn, maken de gem. van *Op-Hemert-en-Zennewijnen* uit, welke te Op-Hemert eene kerk heeft.

De R. K., van welken men er ongeveer 80 aantreft, worden tot de stat. van *Varik* gerekend. — De 20 Isr., die er wonen, behooren tot de ring-synagoge van *Tiel*. — Men heeft in deze gem. eene school te Op-Hemert, die gemiddeld door een getal van 120 leerlingen bezocht wordt.

HEMERT (OP-), heerl. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*; palende N. aan de heerl. Wadenojen, N. O. aan Zennewijnen, O. en Z. O. aan de Waal, Z. aan de heerl. Varik, W. aan Op-IJnen en Est.

Deze heerl. bestaat uit den Polder van Op-Hemert en de Op-Hemertsche-Uiterwaarden. Zij bevat het d. Op-Hemert en eenige verstrooid liggende h. Men telt er ruim 700 inw.

Het d. OP-HEMERT, ligt 1 u. Z. W. van Tiel, 2 u. Z. O. van Geldermalsen, aan den Waaldijk. Er bestaat hier geen eigenlijke kom van het dorp, dewijl de huizen voor het meerendeel door de geheele gemeente verspreid zijn. Echter is er eene soort van buurt bij de kerk, bestaande in de predikantswoning, het Gemeentehuis, eene herberg, de Goude Leeuw genaamd, eene groote boerderij, benevens een tweetal boerenwoningen.

De kerk, die vóór de Reformatie aan den H. LAMBERTUS was toegewijd, bevat de begraafplaats der Heeren en Vrouwen dezer heerl. De opgang der predikstoel is in het koor der kerk, zoodat de deur daarvan van achteren geplaatst is. Zij is van eenen toren voorzien, doch heeft geen orgel.

Dit d. is de geboortepl. van den Latijnschen Dichter HAMARDUS GAMEREN, † vermoedelijk in 1569.

Te OP-HEMERT was weleer eene commanderij van het Duitsche huis, die in het jaar 1270 gesticht was. Zij werd, in het jaar 1328, naar Tiel verplaatst, nadat de Kanunniken van St. Walburg die stad verlaten, en hun verblijf binnen Arnhem genomen hadden.

Deze heerl. werd, zoo als wij hierboven, bl. 420, gezien hebben, veelal verward met Neder-Hemert. De heerl., die altijd met *Zennewijnen* dezelfde Heeren gehad heeft, is, in zoo verre de oude narijten gaan, door het geslacht van COCK VAN WERDENBURG bezeten, gelijk Heer RUDOLF die, in het jaar 1425, van den Graaf ter leen ontving. Naderhand bragt ALEYD VAN WERDENBURG, in het jaar 1469, met ALARD VAN HAEFTEN trouwende, hem beide heerl., en dat geslacht is daarvan nog tegenwoordig in het bezit, wordende zij thans in eigendom bezeten door Jonkvrouwe M. A. Baronesse VAN HAEFTEN VAN OP-HEMERT EN ZENNEWIJNEN, woonachtig te Blitterswijk, in het hert. Limburg.

Het wapen van OP-HEMERT is van keel (rood), met drie palen van vair (pelswerk), met een hoofd van goud, waarop een leeuw van sabel (zwart) half te voorschijn komt; het tweede en derde is van zilver, met eenen leeuw van sabel, met eene kroon van goud.

HEMERT (POLDER-VAN-NEDER-), pold. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*.

HEMERT (POLDER-VAN-OP-), pold. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*; palende N. aan den Polder-van-Wadenhoijen, N. O. aan den Polder-van-Zennewijnen, O. aan de Domein Uiterwaarden en de Rijswaarden, Z. aan den Polder-van-Varik, W. aan den Polder-van-Op-IJnen en den Polder-van-Est.

Deze pold. is verdeeld in de volgende blokken: de Bambalk, het Westerbroek, de Lieverij, Elzeviërsbouwing, Verkaelsbouwing, de Schuurkamp, den Abtsakker, de Langert, de Steendert, den Balkheuvel, de Onweling, de Uilike, de Beuningen en het Groenland, en beslaat eene oppervlakte van 1155 bund. 26 v. r. 3 v. ell. Hij telt 159 h., waaronder 22 boerderijen, en wordt door eene sluis, op de Linge, van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

HEMERT (UIT-), naam, welke wel eens gegeven wordt aan het d. NEDER-HEMERT, in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*. Zie HEMERT-ZUIDZIJDE (NEDER-).

HEMERT-EN-ZENNEWIJNEN (OP-), kerk. gem., prov. *Gelderland*, klass. van *Zalt-Bommel*, ring van *Tuil*.

Men heeft er eene kerk, en telt er 885 zielen, onder welke 250 Ledematen. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest JACOBUS BONNEBAL, die in het jaar 1612 herwaarts kwam, en in het jaar 1614 vertrok, onder voorwaarde om terug te keeren, wanneer de klassis zulks verlangde. *Varik* is met OP-HEMERT vereenigd geweest tot het jaar 1660. Het beroep is eene collatie van den Heer of Vrouwe van OP-HEMERT-EN-ZENNEWIJNEN.

HEMERT-NOORDZIJDE (NEDER-), d. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. en 8 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Zalt-Bommel*, gem. *Neder-Hemert*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Neder-Hemert*. Dit d. lag vroeger aan den vasten wal van *Heusden*, terwijl het door eene doorgraving, ter verbetering van den loop der *Maas*, daarvan afgescheiden is. Men telt er 550 inw.

De kerk is van toren en orgel voorzien. — Men heeft hier ook eene dorpschool.

HEMERTSCHE-UITERWAARDEN (OP-), buitendijksche landen in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*, gem. *Op-Hemert*; palende W. en N. aan den Polder van *Op-Hemert*, O. en Z. O. aan de *Waal*.

Deze buitendijksche landen beslaan, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 125 bund. 26 v. r. 12 v. ell., en worden door twee sluisen, op de *Waal*, van het overtollige water ontlast. Het bestuur bestaat uit drie *Gecombineerden*.

HEMERTSCHE-WAARD (DE), bedijkt eil., prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Neder-Hemert*, geheel door de *Maas* omgeven, die het N. van den Polder van *Neder-Hemert*, O. van de *Noord-Brabandsche* gem. *Herpt-en-Bern*, Z. van *Heusden* en W. van den Polder van *Aalburg* scheidt. — Het polderbestuur bestaat uit twee *Leden*.

HEMERTSCHE-WATERING (DE), water in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, dat in het O. van den Polder van *Op-Hemert*, uit de *Zuyppgraaf* voortkomt, met eene Westelijke rigting dien polder doorloopt, en in het Westen van dien polder eene Noordelijke strekking aanneemt, om zich, na den Polder van *Wadenooijen* doorloopen te hebben, in de *Linge* te ontlasten.

HEMERT-ZUID-ËN-NOORD-ZIJDE (NEDER-), kerk. gem., prov. *Gelderland*, klass. en ring van *Zalt-Bommel*.

Men telt er 600 zielen, onder welke 200 *Ledematen*, en heeft er twee kerken, van welke de hoofdkerk aan de zuidzijde der *Maas*, op den *Hemertsche-waard* staat. De *Predikant*, die bij deze kerk woont, moet echter ook alle *Zondagen* in de kapel, die aan de noordzijde staat, prediken. De eerste *Predikant* in deze gem. is geweest *HENRICUS JOHANNIS VAN GEMERT*, beroepen in 1631, verroepen naar *Crevecoeur* in 1637. Het beroep is eene *collatie* van den *Ambachtsheer*.

HEMERT-ZUIDZIJDE (NEDER-), d. in den *Hemertsche-waard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. en 8 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Zalt-Bommel*, gem. *Neder-Hemert*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Neder-Hemert-Noordzijde*.

Men telt er, in de kom van het d., 160 inw., en met het daartoe behoorende huurs. *Rietschoof* 220 inw.

De kerk, die vóór de *Reformatie* aan den *H. MARTINUS* was toegewijd, is van toren en orgel voorzien. — Men heeft hier eene dorpschool.

Voorheen lag bij dit dorp eene *Schans*, in het jaar 1589 door den *Graaf van Mansveld* opgeworpen, waarom zij ook wel de *Schans van Mansveld* genoemd werd. Doch in het jaar 1768 zijn de vestingwerken geslecht.

NEDER-HEMERT is de geboorteplaats van den *Godgeleerde ANTONIUS VAN HEMERT*, † in 1568.

In de nabijheid van dit d. werd *FLORIS I*, *Graaf van Holland*, toen hij, den 17 Junij 1061, na eene overwinning op den *Graaf van Cuyk*, onder eenen boom lag te rusten; door dien *Graaf* overvallen en vermoord.